

אברהם אבינו

הראשון באבות והראשון במקובלים, שהביט בשמיים ומצא את בעל הבירה

לפני כל המקובלים, לפני רבי שמעון בר יוחאי, לפני הזוהר ולפני האר"י הקדוש, היה אדם אחד שהרים את עיניו אל השמיים ושאל מי מנהיג את כל זה. הוא היה לבד בעולם שכולו עבד אלילים, בלי רב ובלי ספר, ומתוך הלב והשכל שלו הגיע אל הבורא. זה אברהם אבינו עליו השלום, הראשון באבות, ולפי המסורת גם הראשון במקובלים.

בכל פעם שאנחנו אומרים בתפילה "אלהי אברהם", אנחנו מזכירים את מי שפתח את הדרך. כל מי שהלך אחריו בחכמת הסוד, הלך בשביל שהוא סלל ראשון.

הילד שהביט בשמיים

אברם בן תרח נולד, לפי חשבון השנים שבתורה, בשנת א'תתקמ"ח לבריאת העולם, וגדל באור כשדים. הבית שבו גדל היה בית של עבודה זרה. אביו, תרח, עבד צלמים, וכל בני הדור עבדו את הכוכבים ואת הפסלים. הרמב"ם מתאר את ראשית דרכו בלשון שאפשר להרגיש בה את הילד הקטן שוכב בלילה ומביט למעלה:

"התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשב ביום ובלילה והיה תמה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו"

רמב"ם, הלכות עבודה זרה א, ג

והרמב"ם ממשיך ומדגיש: "ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר". הוא היה שקוע באור כשדים בין עובדי כוכבים, אביו ואמו וכל העם, ולבו משוטט ומבין, "עד שהשיג דרך האמת".

תחשבו על זה. אנחנו קיבלנו את האמונה מהורים, ממורים, מספרים. לאברהם לא היה כלום מזה. הוא היה לבד מול השמיים, וכל מה שהיה לו היה לב שלא הסכים להירדם. אני חושב שבכל אחד מאיתנו יש קצת מן הילד הזה, שמביט בכוכבים ומרגיש שיש משהו שמנהיג את העולם.

במדרש יש משל יפה על הרגע הזה. אדם עובר בדרך ורואה ארמון גדול שעולה באש. והוא אומר לעצמו: תאמר שהבירה הזאת בלא מנהיג. ואז מציץ אליו בעל הבירה ואומר לו: אני הוא בעל הבירה.

”כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו אני הוא בעל העולם”

בראשית רבה לט, א

שימו לב לסדר. קודם אברהם מחפש, ורק אחר כך הקב”ה מציץ אליו ומתגלה. מי שמחפש באמת, מוצאים אותו.

בחנות של תרח

המדרש מספר שפעם אחת יצא תרח לדרכו, והושיב את בנו אברהם למכור את הצלמים בחנות. בא אדם לקנות, ושאל אותו אברהם בן כמה הוא. אמר לו: בן חמישים או שישים. אמר לו אברהם: אוי לו לאדם שהוא בן שישים ורוצה להשתחוות לדבר שנעשה היום. והאיש התבייש והלך.

ובאה אישה ובידה קערה של סולת, וביקשה להקריב לפני הפסלים. קם אברהם, לקח מקל, שבר את כל הפסלים, ונתן את המקל ביד הגדול שבהם. כשחזר אביו ושאל מי עשה את זה, ענה לו שהפסלים רבו מי יאכל ראשון, והגדול שבהם קם ושבר את כולם. אמר לו תרח שהוא מתל בו, שהרי הפסלים אינם יודעים דבר. ענה לו אברהם: ולא ישמעו אוזניך מה שפיק אומר.

יש בסיפור הזה חיוך, ויש בו אומץ גדול. ילד צעיר עומד מול כל העולם שסביבו, ובחכמה ובפשטות מראה לכולם את מה שהם עצמם יודעים בלבם.

כבשן האש

הסיפור לא נגמר בחנות. המדרש ממשיך ומספר שתרח מסר את בנו לנמרוד המלך. נמרוד אמר לו להשתחוות לאש. אמר לו אברהם: אם כן נשתחוה למים, שמכבים את האש. אמר לו: נשתחוה למים. אמר לו: אם כן נשתחוה לענן, שנושא את המים. ומן הענן אל הרוח שמפזרת את העננים, ומן הרוח אל האדם שסובל את הרוח. עד שכעס נמרוד ואמר לו: אני משליך אותך לתוך האש, ויבוא האלוה שאתה משתחוה לו ויציל אותך. ואברהם ירד לכבשן האש, וניצל. כך מובא בבראשית רבה (לח, יג). ובגמרא במסכת פסחים מובא מה שאירע באותה שעה בשמיים:

”בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל את היחיד”

פסחים קיח ע”א

”אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו”. יש כאן אהבה עצומה. אברהם היה יחיד, אחד מול כל העולם, ומשום שהיה מוכן להיות לבד בשביל האמת, הקב”ה לא שלח מלאך. הוא בא בכבודו ובעצמו. מי שעומד לבד בשביל הקב”ה, אף פעם אינו באמת לבד.

לך לך

ואז באה הקריאה: ”לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך” (בראשית יב, א). אברם היה בן שבעים וחמש כשיצא מחרן, ולקח איתו את שרי אשתו, את לוט בן אחיו, ”ואת הנפש אשר עשו בחרן”. על המילים האלה אומרים חז”ל דבר נפלא. אפילו אם יתאספו כל באי העולם, לא יוכלו לברוא יתוש אחד. ”הנפש אשר עשו” הם האנשים שאברהם ושרה קירבו אל האמונה, וכל מי שמקרב אדם אל הבורא, כאילו ברא אותו. ועוד אמרו שם:

”אברהם היה מגיר את האנשים ושרה מגירת את הנשים”

בראשית רבה לט, יד

אני אוהב את המשפט הזה. הוא מזכיר לנו שאברהם לא הלך לבד. לצדו הלכה שרה אמנו, שותפה מלאה בכל הדרך: היא בצד אחד של האוהל, והוא בצד השני, ושניהם מקרבים לבבות אל אבינו שבשמיים.

האוהל הפתוח

בבאר שבע עשה אברהם דבר שמספר עליו הכל. כתוב ”ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם” (בראשית כא, לג). ריש לקיש אומר שנטע שם פרדס עם כל מיני פירות, ויש אומרים שבנה פונדק, בית הארחה לעוברים ושבים. והגמרא מספרת מה היה קורה אחרי הסעודה:

”לאחר שאכלו ושתו, עמדו לברכו. אמר להם: וכי משלי אכלתם, משל אלהי עולם אכלתם. הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם”

סוטה יע"א עד יע"ב

כך לימד אברהם אמונה. לא בוויכוחים ולא בכפייה, אלא בפת לחם, בכוס מים ובפנים מאירות. אדם בא רעב ועייף, יצא שבע, ובדרך החוצה למד לברך את בורא העולם.

ואפילו ביום השלישי אחרי ברית המילה, כשהיה זקן בן תשעים ותשע וכאב לו, ישב בפתח האוהל בחום היום וחיכה לאורחים. הגמרא אומרת שהקב"ה בא לבקר אותו, ”לשאול באברהם”, והוציא את החמה מנרתיקה כדי שלא יטריחו אורחים את הצדיק (בבא מציעא פו ע"ב). ואברהם שלח את אליעזר עבדו לחפש עוברי דרך, וכשחזר בלי אורחים יצא בעצמו לחפש. וכשראה שלושה אנשים, ”וירץ לקראתם”.

יש כאן משהו מתוק מאוד. מי שהקב"ה בעצמו בא לבקר אותו בחוליו, ביקש מן השכינה להמתין, ורץ אל שלושה עוברי דרך. ומכאן למדו חז"ל: ”גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה” (שבת קכז ע"א).

והגמרא מוסיפה שכל מה שעשה אברהם למלאכים בעצמו, עשה הקב"ה לבניו בעצמו במדבר, ובשכר
”יקח נא מעט מים” זכו בניו לבארה של מרים. כל כוס מים שנתן אברהם לאורח, חזרה לעם ישראל
במדבר.

האב הראשון בתפילה

חז"ל אומרים שמיום שברא הקב"ה את העולם, לא היה אדם שקרא לו "אדון", עד שבא אברהם וקרא לו אדון,
שנאמר "ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה" (ברכות ז ע"ב). והוא שתיקן לנו את התפילה הראשונה של
היום:

”אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר: וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם”

ברכות כו ע"ב

כל בוקר, כשיהודי קם ועומד להתפלל, הוא עומד במקום שאברהם עמד בו. והגמרא ביומא אומרת עוד
שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה לפני שניתנה, ואפילו עירובי תבשילין (יומא כח ע"ב). מתוך הלב שלו
ידע מה רצון הבורא.

הראשון במקובלים

המסורת מלמדת שאברהם לא הכיר את הבורא רק בדרך השכל. הוא זכה להבין את הסוד שבו נברא העולם:
עשר ספירות ועשרים ושתיים אותיות. כך מסופר בסוף ספר יצירה, הספר הקדום ביותר בחכמת הקבלה,
שהמסורת מייחסת לו:

”וכיון שצפה אברהם אבינו ע”ה והביט וראה וחקר והבין וחקק וחצב וצרף וצר ועלתה בידו אז נגלה עליו אדון הכל ב”ה והושיבהו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אוהבי וכרת לו ברית ולזרעו”

ספר יצירה ו, ד

קראו שוב את רצף הפעלים: צפה, הביט, ראה, חקר, הבין, חקק, חצב, צרף, צר. זו דרך של עבודה ארוכה, של התבוננות עמוקה. ובסופה, לא הישג של חכמה בלבד, אלא קרבה: אדון הכל מושיב אותו בחיקו, נושק על ראשו, וקורא לו ”אוהבי”. זה גם מה שאומר הנביא: ”זרע אברהם אוהבי” (ישעיהו מא, ח).

ספר יצירה ממשיך שם ומלמד שהקב”ה כרת עם אברהם ברית כפולה: ברית בין עשר אצבעות הרגליים, היא ברית המילה, וברית בין עשר אצבעות הידיים, היא ברית הלשון. ”וקשר לו עשרים ושתים אותיות בלשונו וגלה לו את יסודן”.

הסוד הגדול ביותר של הבריאה לא נמסר לאברהם בספר. הוא נקשר לו בלשון. אני חושב שיש בזה שיעור לכל אחד מאיתנו: הדיבור שלנו, האותיות שיוצאות מן הפה, הן כלים קדושים. אותן אותיות שבהן נברא העולם, נמצאות בפה של כל יהודי.

מה חידש

הרמב”ם כותב שכאשר הכיר אברהם את בוראו, ”התחיל לעמד ולקרא בקול גדול לכל העולם”, והיה הולך מעיר לעיר וממלכה לממלכה, עד שנתקבצו אליו ”אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם, ושתל בלבם העקר הגדול הזה”. אברהם הוא שגילה לעולם שיש בורא אחד, מנהיג אחד לכל הבריאה.

וזה גם היסוד של כל הקבלה. כל עשר הספירות, כל העולמות וכל הכוחות, הם ריבוי שמתוכו מתגלה האחדות. רבי יהודה הלוי כותב בספר הכוזרי על ספר יצירה שהוא ”הורה על אלהותו ואחדותו בדברים מתחלפים, מתרבים מצד, אבל הם מתאחדים נסמכים מצד אחרת” (כוזרי ד, כה). כלומר, העולם נראה מלא דברים שונים זה מזה, ומי שמתבונן בעיניים של אברהם רואה שכולם יוצאים מאחד.

ועוד דבר חידש. אברהם הראה שאפשר להגיע אל הבורא מתוך חסד. המידה שלו היא מידת החסד, והאווהל הפתוח שלו היה המקדש הראשון. משנה באבות מלמדת מי הם תלמידיו:

”עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו”

משנה אבות ה, יט

הספרים

אברהם אבינו חי לפני מתן תורה, ולא נשאר בידינו ספר שאפשר לומר בוודאות שכתב בידו. אבל יש ספרים ומקורות שבהם נשמרה תורתו, וכך הם:

שער "ספר יצירה" עם פירושים, דפוס מנטובה הישכ"ב (1562)

ספר יצירה

מיוחס לו במסורת

הספר הקדום ביותר בחכמת הסוד, ובו שלושים ושתיים נתיבות פליאות חכמה: עשר ספירות ועשרים ושתיים אותיות. ברוב המהדורות המודפסות הוא מיוחס לאברהם אבינו, ויש מסורת שהוא קיבל אותו מאדם הראשון והעלה אותו על הכתב. רבי סעדיה גאון כתב שאת עיקר הדברים הבין אברהם, והם נמסרו בעל פה דורות רבים עד שנכתבו.

ספרים על האמונה באחד

לפי עדות הרמב"ם

הרמב"ם כותב שאברהם שתל בלב תלמידיו את העיקר הגדול של אחדות הבורא, "והבר בו ספרים, והודיעו ליצחק בנו". הספרים האלה לא הגיעו לידינו, אבל תורתם עברה מאב לבן, מיצחק ליעקב, ומיעקב לשבט לוי.

פירושי ספר יצירה

שרשרת של אלף שנה

גדולי ישראל בכל הדורות כתבו פירושים על הספר המיוחס לאברהם: רבי סעדיה גאון, רבי שבתי דונולו, רבי יהודה הברצלוני, הרוקח, הרמב"ן, הרמ"ק והגר"א. כל אחד מהם הוסיף אור, וכולם יחד שומרים על מה שהתחיל אברהם.

פרשיות התורה

הספר החי של חינו

מפרשת לך לך ועד פרשת חיי שרה, התורה עצמה מספרת את מעשיו. הרמב"ן לימד שכל מה שאירע לאבות הוא סימן לבנים, והמעשים האלה הם הספר הגדול ביותר שהשאיר לנו: איך מתפללים, איך מקבלים אורח, ואיך הולכים בדרך שלא יודעים לאן היא מובילה.

שיטתו בעבודת ה'

◆ להתבונן

אברהם הגיע אל הבורא מתוך התבוננות. הוא לא קיבל דבר בלי לחשוב, וגם לא נשאר בחשיבה בלבד. ההתבוננות שלו הובילה אותו אל הלב, ואל ההכרה שיש מנהיג לעולם.

האווהל שלו היה פתוח לכל עובר ושב. כל אדם, יהיה מי שיהיה, קיבל אצלו אוכל ומנוחה וכבוד. ומתוך החסד הזה הגיעו אנשים אל האמונה.

◆ אמונה מעל המזל

הגמרא מספרת שאברהם אמר לפני הקב"ה שהתבונן במזלות וראה שאינו ראוי להוליד בן. ענה לו הקב"ה: "צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל" (שבת קנו ע"א). ואז הוציא אותו החוצה ואמר לו: "הבט נא השמימה וספר הכוכבים". "והאמן בה' ויחשבה לו צדקה" (בראשית טו, ה עד ו). מי שדבק בבורא, נמצא למעלה מן הכוכבים.

◆ מסירות נפש

עשרה ניסיונות התנסה אברהם, "ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו" (אבות ה, ג). מן הכבשן באור כשדים ועד הר המוריה, כל חייו היו נכונות לתת הכל.

מופתים ועדויות

על אברהם אבינו אין לנו עדויות של תלמידים כמו על המקובלים שבאו אחריו. מה שיש בידינו הוא מה שהביאו חז"ל בגמרא ובמדרש, וכך הם:

◆ ההצלה מכבשן האש

כמו שהבאנו, נמרוד השליך את אברהם לכבשן האש, והקב"ה הציל אותו בכבודו ובעצמו (בראשית רבה לח, יג; פסחים קיח ע"א). והרמב"ם מביא את זה בקצרה: "בקש המלך להרגו ונעשה לו נס ויצא לחרן".

◆ האבן הטובה

רבי שמעון בר יוחאי אומר: "אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא". ובשעה שנפטר אברהם מן העולם, תלה אותה הקב"ה בגלגל החמה (בבא בתרא טז ע"ב). יש בזה רמז יפה: הרפואה שהייתה באברהם לא נעלמה כשנסתלק. היא עלתה אל השמש, שמאירה לכל העולם.

◆ הבן שנולד מעל המזל

לפי המזלות לא היה ראוי לאברהם בן, ובכל זאת, בן מאה שנה נולד לו יצחק משרה אמנו בת התשעים. הקב"ה הוציא אותו מן המזלות אל האמונה (שבת קנו ע"א).

◆ חכמה שכל המלכים באו לשמוע

רבי אלעזר המודעי אומר: "איצטגנינות היתה בלבו של אברהם אבינו, שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו" (בבא בתרא טז ע"ב). החכמה שהייתה בלבו משכה אליו את גדולי העולם.

הסתלקותו

"ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו" (בראשית כה, ח). אברהם אבינו נסתלק בן מאה שבעים וחמש שנה, בשנת ב'קכ"ג לבריאת העולם. "ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה", בחברון, במקום שקנה מעפרון החתי ובו קבר את שרה אשתו.

מערת המכפלה בחברון, מקום קבורתו של אברהם אבינו ושל שרה אמנו

חז"ל אומרים שבאותו יום שנסתלק, בישל יעקב אבינו תבשיל של עדשים כדי לנחם את יצחק אביו, ושישמעאל עשה תשובה בימי חייו של אברהם, ולכן התורה מזכירה אותו אחרי יצחק (בבא בתרא טז ע"ב). יש בזה נחמה

גדולה: האב שכל חייו קירב רחוקים, זכה לראות גם את בנו הרחוק חוזר.

יום פטירה מסוים לא נמסר לנו. בגמרא נחלקו התנאים: רבי אליעזר אומר שבתשרי נולדו האבות ובתשרי מתו, ורבי יהושע אומר שבניסן נולדו ובניסן מתו (ראש השנה יא ע"א). ושם מובא שהקב"ה "יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום". ובמערות המכפלה שוכנים עד היום אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, ויהודים מכל העולם באים להתפלל שם.

מה הוא משאיר לנו

אברהם אבינו השאיר לנו את הדבר הראשון והחשוב מכולם: את הידיעה שיש בעל לבירה. שהעולם אינו הפקר, ושמישהו מנהיג אותו באהבה.

הוא לימד שהדרך אל הסוד מתחילה בהתבוננות פשוטה, ושהסוד עצמו נגמר בחיבוק: "והושיבהו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אוהבי". לימד שהחסד הוא השער אל האמונה, שכוס מים לאורח עייף יכולה לקרב לב אל הבורא. ולימד שמי שעומד לבד בשביל האמת, הקב"ה בעצמו עומד לצדו.

ובכל פעם שאנחנו פותחים את הבית לאורח, קמים בבוקר להתפלל שחרית, או מביטים בשמיים ואומרים בלב "יש מנהיג", אנחנו ממשיכים את מה שהתחיל אברהם.

זכותו של אברהם אבינו עליו השלום תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ונזכה ללכת בדרכו, דרך החסד והאמונה, ולראות בגאולה השלמה, אמן.

מקורות

בראשית יב, א עד ה; טו, ה עד ו; כא, לג; כה, ז עד ט; ישעיהו מא, ח; ספר יצירה ו, ד (נוסח דפוס ורשה); בראשית רבה לח, יג; לט, א; לט, יד; פסחים קיח ע"א; סוטה י ע"א עד י ע"ב; בבא מציעא פו ע"ב; ברכות ז ע"ב; ברכות כו ע"ב; יומא כח ע"ב; שבת קנו ע"א; בבא בתרא טז ע"ב; שבת קכז ע"א; ראש השנה יא ע"א; משנה אבות ה, ג; ה, יט; רמב"ם, הלכות עבודה זרה א, ג; ספר הכוזרי ד, כה.

קרדיט תמונות: מערת המכפלה (תמונת הכותרת), Ooman, CC BY-SA 3.0, דרך Wikimedia Commons; מערת המכפלה בחברון, eman, נחלת הכלל, דרך Wikimedia Commons; שער ספר יצירה, דפוס מנטובה ה'שכ"ב, נחלת הכלל, דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף · הרב יוסף ביטון שליט"א

לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה · ravbiton.com · 050-590-1349